

A ROMÁNIAI MAGYAR NYELVŰ AUDIOVIZUÁLIS MÉDIA MONITOROZÁSÁNAK MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI

PLETL Rita

SAPIENTIA Hungarian University of Transylvania
pletlrita@freemail.hu

Abstract: The Methodological Questions of Monitoring Hungarian Audiovisual Media in Romania
The program that was planned for more stages, started in 2010 and undertook the monitoring of Hungarian news programmes (since 2011 cultural programmes have also been monitored) of national audiovisual media from different regions. The aim of monitoring these programmes is to study on the strength of samples to what extent do professional speakers, reporters observe the norms of vernacular language and to what extent does their use of language act the part of sample language in a regional, bilingual and dialectical environment.

In my study I present the methodological questions of media monitoring (the aspects of sampling, the requirements regarding content and form in processing documentary material) paying attention to the differences between Romanian and Hungarian media monitoring programme.

Keywords: audiovisual media, monitoring, methodology, norms and values in media, regional vernacular language, linguistic fault.

Bevezetés

Tanulmányomban a romániai magyar nyelvű audiovizuális média monitorozásának módszertani kérdéseit (a mintavétel szempontjait, a begyűlt dokumentációs anyag feldolgozásának tartalmi és formai követelményeit) tárgyalom, különös tekintettel a román és a magyar nyelvű médiafigyelési program különbségeire. A nyelvhasználatot vizsgáló sajtófigyelés, ha regionális nyelven sugárzó audiovizuális médiáról van szó, módszertani kérdések sorát veti fel, mert a kisebbségi média éppen a nyelvi dimenzió mentén mutat fel különleges jellegzetességeket a többségi médiához képest.

A romániai magyar nyelvű audiovizuális média nyelvi szempontú monitorozási módszertanának kidolgozásában több tényező bizonyult alapvető fontosságúnak. Figyelembe kellett venni a kisebbségi média sajátosságait, amelyek alapvetően alakították a mintavételi eljárásokat, hiszen a többségi médiára érvényes mutatókat nem lehetett maradéktalanul alkalmazni. Megkerülhetetlen tényezőnek bizonyult a magyar nyelv (regionális nyelv) státusának kérdése, nemcsak azért, mert behatárolja a potenciális hallgató, illetve nézőközönséget, hanem azért is, mert a magyarul beszélő közösség számára a média fontos nyelvhasználati szféra, ez pedig a kisebbségi média nyelvi szocializációban betöltött szerepét felértékeli. Tehát figyelembe kellett venni a norma többretegűsége-

gét: mintanorma, használati norma, nyelvi és nyelvhasználati norma. A magyar nyelv romániai státusa tette szükségessé a köznyelv és a regionális köznyelv fogalmának meghatározását és elkülönítését. Fontos tényezőnek kellett tekintenünk az aktív két-nyelvűségi helyzetet, amely kedvez a kontaktusjelenségek gyakoribb előfordulásának, hiszen a kétnyelvű környezetben használt nyelvváltozatokban megmutatkozik a többségi nyelv bizonyos mértékű hatása. A begyűlt nyelvi anyag feldolgozásában a legnagyobb kihívást a „nyelvi vétség” köré csoportosuló kérdések jelentették: a norma követésének és megszegésének a problematikája, a nyelvi kifejezések helyességének, illetve helyénvalóságának a kérdésköre. A norma köré rendeződő tényezők azért vetettek fel nehezebben megoldható módszertani kérdéseket, mert a mintául szolgáló, román nyelvű audiovizuális médiára kidolgozott módszertan egyértelműen és következetesen azt az álláspontot érvényesítette, hogy a normakövetést egyetlen nyelvi változathoz, az irodalmi nyelvhez kell viszonyítani. A kérdés két vonatkozásban igényelt megoldást. Egyrészt tekintettel kellett lenni arra, hogy a magyar szociolingvisztika szemlélete jelentősen eltér a román nyelvészeti állásponttól, másrészt azt is számba kellett venni, hogy a magyar nyelvvelésben is különböző irányzatok érvényesülnek, amelyek különbözőképpen ítélik meg a „nyelvi vétség”, a „nyelvi hiba” fogalmát.

A választ arra a kérdésre, hogy miért kellett a román médiafigyelési program módszertanát mintának tekinteni, a vizsgálat háttere adja meg: a magyar nyelvű audiovizuális média monitorozása akkor indulhatott, amikor a médiafelügyelet feladatait ellátó Országos Audiovizuális Tanács a nyelvhasználat vizsgálatát a regionális vagy kisebbségi nyelven sugárzó médiumokra kiterjesztette.

A vizsgálat létrejöttét több, egymást követő esemény készítette elő. A Román Parlament 2007-ben¹ ratifikálta a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját (Strasbourg, 1992), amely Európa történelmi regionális vagy kisebbségi nyelveinek védelmével kapcsolatban a közoktatás és a tömegtájékoztatás területein általános irányelveket fogalmaz meg. A jogi dokumentum előírja, hogy az azt aláíró tagállamok médiahatalóságainak kötelességük a kisebbségi kultúrák és nyelvek védelmének biztosítása; ahol az adott kisebbségi nyelvközösség a 20%-ot meghaladja, ott a médiaszolgáltatók kötelesek médiafelületet biztosítani a kisebbségi nyelveken készült adások sugárzásának.

Románia 2009-ben eleget tett az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv implementálására vonatkozó kötelezettségének. A 2002-ben elfogadott audiovizuális törvénynek² az európai irányelvekkel való jogharmonizációs módosítását rendeleti szinten végezték el, amit később a Román Parlament jóváhagyott. 2010-ben tették közzé azt a jelentést (Raport, 2010) amely a jogharmonizációs folyamatot nyomon követi, illetve az irányelvek gyakorlati megvalósulását is figyelemmel kíséri. A jelentés a regionális nyelveken sugárzó média aktuális állapotáról tárgyilagos és hiteles képet nyújt, s felvát-

¹ 2007/282. számú Törvény (Legea nr. 282 din 2007).

² Az audiovizuális médiáról szóló 2002/504. számú Törvény (Legea Audiovizualului nr. 504 din 11 iulie 2002).

olja azokat a hiányosságokat, amelyek megszüntetésére az Országos Audiovizuális Tanácsnak megoldásokat kell találnia. Kutatásunk megtervezésében a dokumentumnak a magyar nyelvű audiovizuális médiára vonatkozó adataira mi is támaszkodtunk.

A magyar nyelvű audiovizuális média nyelvi szempontú monitorozásának szükségessége akkor került előtérbe, amikor a román törvénykezésben az európai irányelvekkel való jogharmonizációs folyamat lezárult. A médiafelügyelet feladatait ellátó intézmény feladatköre kiegészült a nemzeti kisebbségekre vonatkozó kötelezettségekkel.³ Tehát már nem csupán általános elvként szerepel a regionális vagy kisebbségi nyelvek védelme az intézmény hatáskörének és feladatainak leírásában, hanem hozzárendelődik a médiafelügyelet felelőssége is, és hatósági kötelezettségként fogalmazódik meg az a követelmény, hogy a nyelvtanilag hibátlan beszédet, az érvényben lévő nyelvi normához történő igazodást az adott kisebbségi nyelv használatában biztosítani kell.

A román nyelvű audiovizuális média monitorozása

A Román Akadémia és az Országos Audiovizuális Tanács 2001-ben valósította meg a román nyelvű audiovizuális média első átfogó jellegű, országos reprezentatív mintán alapuló, nyelvi szempontú monitorozását. A projekt vezetői⁴ a médiafigyelés szükségességét az audiovizuális média nyelvhasználatában kibontakozó negatív irányú változásának folyamatából vezették le. Az 1990-es években paradox módon a szabad önkifejezés lehetősége (a sajtószabadság érvényesülése) a nyelvhasználatban minőségi „romlást” indított el, mert tévesen értelmezték a közérthetőség fogalmát. A nézettségi mutatók mindenáron történő javításának szándéka eredményezte a médiumoknak azt a törekvését, hogy a hallgatók és nézők tetszését elnyerjék, s ezért tűzték ki célul, hogy a média mindenkire szóljon. Ez a stratégia azonban a nyelvi megnyilatkozás igényességének a követelményével nem egészült ki, sőt háttérbe szorult az a szempont, hogy a nyelvhasználat az érvényes nyelvi normáknak megfeleljen. Ezzel a média lemondott egyik fontos szerepéről: a kulturális és a nevelő funkcióról, a következmények pedig súlyosak: nagy mennyiségű a nyelvi, nyelvtani hibák száma, előfordulásuk gyakorisága nő, elfogadottá vált a pontatlan megfogalmazás, egyre nagyobb teret nyer a familiáris nyelvhasználat, a triviális kifejezések megjelentek a közbeszédben, az adott kommunikációs helyzethez nem illő (stílustalan) nyelvi megnyilatkozások gyakori előfordulása pedig azt jelzi, hogy a kulturális kompetencia sem működik, nem segíti a nyelvi megnyilatkozás adekvát

³ A jelenés szerint: „Az audiovizuális törvény előírja, hogy az Országos Audiovizuális Tanács köteles a nemzeti kisebbségek kultúráját és nyelvét megvédeni, beleértve, hogy ezen nyelvek estében a helyes nyelvhasználatot is köteles felügyelni.” [Az eredetiben: „Legea audiovizualului prevede între atribuțiile Consiliului Național al Audiovizualului și obligația de a asigura protecția culturii și a limbilor minorităților naționale, inclusiv prin urmărirea exprimării corecte în aceste limbi.”] (Raport, 2010, 1)

⁴ Dr. Mioara Avram egyetemi tanár, Theodor Hristea tanár

megformálását. (A 2001-es és 2008-as monitorozási eredmények összehasonlító elemzését Gabriela Rusu-Păsărin végezte el *Limbajul audiovizual între libertate și calitate* [Audiovizuális nyelvezet – szabadság és minőség között] című tanulmányában.)

A 2001-es monitorozás módszertani eljárásai képezik az alapját annak a metodológiának, amelyet a rendszeressé váló médiafigyelésre dolgoztak ki.

Az Országos Audiovizuális Tanács 2007-től indította el a román nyelvű audiovizuális média rendszeres nyelvi szempontú monitorozását. Ezzel a működési szabályzatában előírt kötelezettségének tett eleget, hiszen az kiemelt feladatként írja elő annak biztosítását, hogy a tömegkommunikációban a hatályos nyelvhasználati normák érvényesüljenek. A médiafigyelés munkáját, a begyűlt anyag szakszerű feldolgozását a Román Akadémia „Iorgu Iordan–Al. Rosetti Nyelvtudományi Intézeté”-nek munkatársai végezték el és végzik, akik a román audiovizuális média nyelvhasználati sajátosságait vizsgáló jelentésüket⁵ évente közzéteszik, és ajánlásokat fogalmaznak meg azzal a céllal, hogy a média nyelvi szempontból is orientációs forrás lehessen.

Az audiovizuális média monitorozására kidolgozott módszertan tárgyalja a mintavétel szempontjait és az anyag feldolgozásának tartalmi és formai követelményeit. A mintavétel fő szempontja a reprezentativitás volt: a kiválasztott rádiós és televíziós műorszolgáltatók az országos lefedettséget biztosították, s a mintába közszolgálati és kereskedelmi csatornákat egyaránt bevalogattak. A vizsgálat tárgyát képező műsorokat a tájékoztató (főleg hírműsorok), kulturális és nevelő célzatú anyagokból választották ki, figyelembe véve a nézettségi mutatókat (a legnagyobb nézettségű programok), illetve, hogy az adás milyen helyet foglal el az adott média műsorszerkezetében (főműsoridőben közvetített adások). A műsorfigyelést adott időintervallumban végezték, kijelölve egy-egy téli-tavaszi, illetve nyári-őszi időszakot.

Nemcsak a hangzó beszédet, hanem a feliratozást is vizsgálták. A hangzó beszéd esetében figyelembe vették a tágabb kontextust (a kommunikációs helyzet, a kommunikáció típusa, a diskurzus típusa) is. A program keretében, a monitorozás tárgyát a rádiós és tévébemondók, hírolvasók, kommentátorok és moderátorok nyelvhasználata képezte.

A begyűlt anyag feldolgozásában a román nyelv rendszernyelvészeti osztályozását követték, rögzítve a hibás nyelvi kifejezést, mellette feltüntetve a helyes formát. (Hivatkozási alapként két könyv címét adják meg: *Dicționarul explicativ al limbii române* (toate edițiile) [A román nyelv értelmező szótára (valamennyi kiadás)], *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic*, București, 2005. [Helyesírási, kiejtési és morfológiai szótár, Bukarest, 2005.]

Külön tárgyalják azokat a nyelvhasználati formákat, amelyek megítélésében a nyelv-művelők álláspontja nem egységes, de minden esetben hangsúlyozzák, hogy a követen-

⁵ Az anyagok az Országos Audiovizuális Tanács honlapján elérhetők.

dő minta az irodalmi nyelv szabályrendszere.⁶ A feliratozás vizsgálatában a hibákat a hatályos román helyesírási szabályzat követelményei alapján rendszerezik.

Az Országos Audiovizuális Tanács és a Moldovai Tudományos Akadémia 2011-ben elvégezte a román nyelvű audiovizuális média monitorozását a Moldovai Köztársaságban. A médiafigyelésről szóló jelentést (Raport, 2011) még ugyanezen évben közzétették. A mi szempontunkból ez azért volt fontos, mert azt reméltük, hogy a jelentésben fogódzókat találunk a „nyelvi vétség”, a „nyelvi hiba” megengedőbb szempontú meghatározására, hiszen Moldovában a román nyelv regionális változatát beszélik. A nyelv státusa viszont különbözik a magyar nyelv romániai státusától, hiszen hivatalos nyelv.

A jelentés alapján megállapítható, hogy ugyanazt a módszertant alkalmazták, mint amelyet a romániai audiovizuális média esetében használtak. Már a bevezetőben hangsúlyozták, hogy a médiában a követendő nyelvi mintát a román irodalmi nyelv hagyományai jelentik, és hogy ez előíró és kötelező jelleggel bír. Ennek megfelelően külön csoportosították azokat a normasértéseket, amelyek a regionális nyelvhasználatból származtak, s ide sorolták a szavak regionális változatait, az orosz nyelvi hatásra terjedő tükörszavakat, illetve tükörkifejezéseket, továbbá a regionális nyelvhasználatra jellemző kiejtési és hangsúlyozási eseteket. Tehát a nyelvi jelenségek vizsgálatában mindvégig és következetesen a tradicionális szemléletet érvényesítették, amely szerint a köznyelvi normától történő eltérést minden esetben, így a regionális nyelvi formák esetében is, hibának minősítik.

A romániai magyar nyelvű audiovizuális média monitorozása

A magyar nyelvű audiovizuális média monitorozását az Országos Audiovizuális Tanács kezdeményezte, a médiafigyelés megvalósulását pedig a Communitas Alapítvány Sajtó Szaktestületének kiírt pályázata tette lehetővé. A 2010-ben indult vizsgálatot, amely a következő években rendszeressé vált, támogatta a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete, amelynek jelentős szerepe volt abban, hogy a médiafigyelés munkáját végző, nyelvészekből álló kutatócsoport és a médiában dolgozók között szakmai párbeszéd alakulhatott ki.

A program célkitűzései szerint a monitorozás munkáját végző szakemberek feladata az audiovizuális média nyelvhasználatának vizsgálata, a nyelvhasználati sajátosságok feltárása, az éves jelentés elkészítése és ajánlások megfogalmazása volt, azzal a céllal, hogy a média az igényes, művelt nyelvhasználat terjesztőjévé váljon.

A kutatás módszertanának kidolgozásában mintaként szolgált a román nyelvű média nyelvhasználatának figyelésére kidolgozott módszertan, de módosítanunk is kellett több eljárását. Figyelembe kellett vennünk a romániai magyar nyelvű média sajátosságait.

⁶ A mértéket az irodalmi nyelv hagyománya képezi. (Eталонul este reprezentat de tradiția limbii literare.)

„Az erdélyi magyarság (...) médiája magán hordozza a többségi nemzeti médiák, médiapiacok, fogyasztói szokások sajátosságait, de sok tekintetben – anyagi forrásainak, professzionalizmusának és célközönségének vonatkozásában – mégis a kiszolgáltatottság, a kisebbségi helyzetéből adódó hátrányok nyomják rá bélyegüket.” (Maksay, 2012, 11–12). Ezek a sajátosságok a mintavételi eljárásban, illetve az anyag feldolgozásában is módosításokat eredményeztek.

A mintavételi eljárásban fő szempont a mi esetünkben is a reprezentatív jelleg biztosítása volt; viszont nem az országos, hanem a regionális lefedettség biztosításával lehetett megvalósítani azt, hogy a minta a magyar nyelvű audiovizuális média valós helyzetét jelenítse meg, hiszen a regionális különbségek a médiarendszerben is tükröződnek. A magyar nyelvű média elsődleges célközönsége a magyarul beszélő erdélyi közösség, amely földrajzilag szétszórtan, különböző régiókban él. Az egyes régiókban, illetve az egyes megyékben található tartalomszolgáltató intézmények száma a megyékben élő magyar lakosság számával arányos. Kivételt Kolozs megye képez, ahol a magyarság számarányánál nagyobb arányban található médiaszolgáltató szerkesztőségek (Maksay, 2012, 11). Az egyes médiumok vételkörzetét vizsgálva, nyilvánvaló, hogy a magyar célközönség lefedettsége nem teljes körű, illetve a magyar adások választhatóságának szempontjából jelentősek a regionális különbségek. A mintába beválasztott temesvári, nagyváradai, kolozsvári, szatmárnémeti, marosvásárhelyi, csíkszeredai, sepsiszentgyörgyi, székelyudvarhelyi és bukaresti audiovizuális médiumok biztosították a regionális lefedettséget.

A reprezentativitás elvének megfelelően, a minta összeállításában figyelembe vettük a médium jellegét: közszolgálati, kereskedelmi, illetve helyi és regionális. A médium jellege szerinti csoportosítás az erdélyi magyar médiapiac rétegzettségét tükrözi, de feltárja a hiányokat, illetve hangsúlyozza a regionális különbségeket is. Az Országos Audiovizuális Tanács jelentése is abban látja a legfőbb hiányt, hogy a magyarul beszélő közösségnek nincs önálló közszolgálati rádiója, illetve televíziója.⁷ Ennek következménye, hogy egyes kereskedelmi vagy regionális médiumok különböző mértékben és különböző színvonalon megvalósítva, közszolgálati feladatokat is felvállalnak. Programjaikban a célkitűzések között szerepel a magyar identitástudat megőrzése és ápolása, illetve hangsúlyosan jelenik meg az anyanyelv őrzésének és ápolásának az ügye.

A vizsgálat tárgyát képező műsorok esetében követtük a román minta választási szempontjait: a monitorozás tárgyát tájékoztató és kulturális jellegű műsorok képezték.

⁷ „Nem létezik kizárólag magyar nyelven sugárzó közszolgálati rádóállomás.” („Nu există un post de radio public exclusiv în limba maghiară.”) (Raport, 2010, 11.); „A Charta szövegére és a román hatóságok azon vállalására utalva, hogy elősegítsék legalább egy magyar nyelven sugárzó televíziós csatorna létrehozását, [megállapíthatjuk, hogy] a közszolgálati intézmények, jelen időpontig, ezt az előírást nem teljesítették.” („Raportîndu-ne la textul Cartei și angajamentul autorităților române de a facilita crearea cel puțin a unui canal de televiziune în limba maghiară, această dispoziție nu este pînă în acest moment satisfăcută prin serviciile publice.”) (Raport, 2010, 13.)

A tájékoztató műsorok közül csak a hírműsorokat vizsgáltuk, a minta terjedelmileg is legjelentősebb részét ezek alkotják. 2011-től vontuk be a vizsgálatba a kulturális műsorokat is, de a román mintára jellemző változatosságot nem tudtuk biztosítani. A műsorok kiválasztásában sem a nézettségi mutatókat, sem a főműsoridőben történő közvetítés kritériumát nem vettük, nem vehettük figyelembe, mert a román közszolgálati médiumok magyar nyelvű adásainak nagyon kedvezőtlen a műsorstruktúrában elfoglalt helyük, és a hozzá rendelt műsoridő is változó és szétagolt. Jelentős különbségek adódnak abból, hogy a különböző médiumok magyar nyelvű adásai napi vagy heti rendszerességgel kerülnek műsorba, és különböző időkerettel rendelkeznek. Ez az adottság a feldolgozásban módszertani kérdéseket is felvetett. A különböző médiumoktól begyűjtött mintaanyag jelentős terjedelembeli aránytalansága, illetve más jellegű (például különböző műfajú kulturális műsorok) különbségei nyilvánvalóvá tették, hogy a különböző műsorszolgáltatók egymással való összehasonlítása nem releváns.

A műsorfigyelést kijelölt időintervallumban végeztük, a hang-, illetve képanyagot rögzítettük. Az adatfelvétel időpontja évenként változott, de a monitorozás intervalluma minden esetben tizennégy nap volt. A román médiafigyelésben kialakított eljárást, amely az adatfelvételt évi rendszerességgel téli-tavaszi, illetve nyári-őszi periódusban végzi, nem tudtuk követni, a pályázat rövidebb futamideje miatt.

A nyelvi jelenségek vizsgálatában a magyar nyelv ismert rendszernyelvészeti kategorizációját követtük, azaz a fonetika, morfológia, lexikológia és szintaxis szintjén követtük nyomon az adott hanganyagokban azokat a jelenségeket, amelyek nem normakövetőek, hanem attól szembetűnően eltérőek.

A rögzített anyag feldolgozásában a román médiafigyelés munkamódszerét követtük. Az egyes médiumoktól begyűjtött anyagok vizsgálatát a kutatócsoport tagjai végezték el oly módon, hogy az észlelt normasértó nyelvi alakot, nyelvtani hibát, nyelvhelyességi vétséget lejegyezték, jelölve a műsor adatait (hol, mikor hangzott el), és feltüntették a javasolt helyes nyelvi formát is. Az egyes médiumok vizsgálati anyagait összesítettük, a normasértó nyelvi megoldásokat a szabálysértés jellege alapján csoportosítottuk. Az elkészült jelentés⁸ tulajdonképpen táblázatokba foglalt összesítés; a táblázatok oszlopai állandóak: jelölik az idézett nyelvi alak lelőhelyét (műsorszolgáltató, dátum, műsor/rovat, időpont); a normasértó nyelvi alakot vagy szerkezetet; az ajánlott helyes formát; a táblázat sorai rögzítik az észlelt hibás nyelvi formát; a táblázatok egymásutánja pedig leképezi a rendszernyelvészeti osztályozást.

A minta anyagát médiumok szerint rendszereztük. A feldolgozás után pedig minden évben archiváltuk, azzal a céllal, hogy a nyelvhasználat alakulása időben is nyomon követhető legyen, illetve az egyes nyelvi jelenségek vizsgálatában a kutatók a teljes anyagot tanulmányozhassák.

⁸ A jelentések megtalálhatóak az Országos Audiovizuális Tanács (2011–2012), illetve a Sapientia Erdélyi Tudományegyetem (2013-tól) honlapján.

Sajátos módszertani megoldások

A rendszeressé váló médiafigyelés során a módszertani eljárások is folyamatosan csiszolódtak. Az első évben kialakított adatgyűjtési eljárások szempontrendszerén nem változtattunk, hiszen ezek a minta reprezentativitását és rétegzettségét biztosították, de a magyar nyelvű audiovizuális médiapiacra bekövetkezett változásokat követtük (újabb médiumok kapcsolódtak be az empirikus kutatásba, illetve egyeseknek a műsorideje jelentős mértékben változott).

A médiafigyelés munkájában nem tekinthetünk el teljes mértékben a „hatóságiként” elfogadott állásponttól, amely a nyelvi megnyilatkozásokat a nyelvi „helyesség” szempontjából úgy minősíti, hogy egyetlen normához, a köznyelvihez viszonyítja, mert a pályázati követelményeknek meg kellett felelnünk.

A begyűlt dokumentációs anyag feldolgozásában a médiafigyelési program alapkövetelményeit betartottuk (az audiovizuális média nyelvhasználatának vizsgálata, a nyelvhasználati sajátosságok feltárása, az éves jelentés elkészítése), de a román módszertan alapját képező preskriptív szemlélettől, amely eszmeinek és normának az irodalmi nyelvvel azonosított nyelvváltozatot tekinti, elmozdultunk a deskriptív szemlélet irányába, amely a nyelvi változás tényét és a mindenkori nyelvhasználatot is figyelembe véve, rugalmasabb normafelfogást tükröz. Lőrincze Lajos szerint: „a nyelvi helyességnek, a normának minden másnál fontosabb meghatározója a szokás, az úzus.” (Lőrincze 1973, 267)

A szociolingvisztikai alapozású magyar nyelvészeti álláspont (Tolcsvay Nagy Gábor, Wacha Imre, Péntek János), amely több, egymással kölcsönös viszonyban lévő norma meglétét állítja, megfelelőbbnek bizonyult az erdélyi médiából származó nyelvi anyagunk tanulmányozásához, mert azt kellett vizsgálnunk, hogy a média nyelvhasználata a regionális, nyelvjárási és kétnyelvű környezetben a nyelvi minta szerepét milyen mértékben tölti be. Kiindulópontnak azt a normafelfogást tekintettük, amely a különböző normák közötti állandó érintkezést tükrözi: „Médianorma alatt a köznyelven alapuló, de a közvetlen kommunikációban használt köznyelvnél szándékosan gazdagabb, 'mívesebb' nyelvváltozatot értem... Az ideális médianyelvhasználat központja a köznyelvi normán alapuló 'emelkedettebb' médianorma, amely szüntelen érintkezésben van a köznyelvi normával, valamint a művészi normával. A média ideális 'belső' normája így a médianorma, közvetlen 'külső' normája a köznyelvi és a művészi norma, s nem befogadott külső normája a csoportnorma.” (Balázs 1998: 91) Alapszabályként azt az álláspontot követtük, hogy a normatív nyelvváltozatnak a kisebbségi helyzetben élő magyarokra nézve befogadónak és nem kirekesztőnek kell lennie (Péntek 2001).

Az évi rendszerességgel begyűjtött nyelvi anyag feldolgozásának munkájában fokozatosan körvonalazódott az a felismerés, hogy a nyelvhasználat vizsgálatában törekednünk kell arra, hogy a hangsúly a nyelvi helyességről a helyénvalóság kritériumára tevődjön át. Következésképpen külön csoportosítottuk a stilisztikai jellegű gondokból származó vétségeket: a hasonló jelentésű, de stilisztikailag eltérő hangulatú szavak fel-

cserélésének a gyakran előforduló eseteit, a stíluskeveredések szintén gyakori formáit, a ritkábban, de előforduló stílusterés példáit, illetve külön csoportként kezeltük azokat a nyelvi jelenségeket, amelyekben a grammatikai és a szociokulturális jellegű használati norma megsértése összefonódik. A „nyelvi helyesség” ebből a szempontból eligazít a nyelvi megnyilatkozások közösségi értékrendszerében.

Külön csoportként kezeltük azokat a nyelvi jelenségeket, amelyek a sajtónyelv egyik nyelvi regiszterében, a hivatalos regiszterben fordultak elő, és a román nyelvnek a magyarra gyakorolt hatását tükrözték. Ide soroltuk a román tükörszók, tükörkifejezések és hibridszók előfordulását, a szaknyelvi hiányból fakadó körülírásos formákat, a jogi szaknyelvi járatlanságból származó pontatlan fordításokat, illetve a román intézménynevek nem elfogadott magyar megfelelőinek használatát.

Elértünk a román mintától abban is, hogy ajánlásokat a jelentésekben nem fogalmaztunk meg. Úgy gondoltuk, célravezetőbb, ha a médiafigyelés dokumentumanyagának feldolgozása során észlelt jelenség- és kérdéscsoportokat tanulmányokban, elemzésekben vizsgáljuk. Ezt az eljárást több szempontból hasznosnak tartottuk. Az elemző megközelítés biztosíthatja, hogy a megfigyelt nyelvi jelenségek vizsgálatát elméleti keretbe ágyazva végezzük el; lehetővé teszi, hogy a normasértések vizsgálatában körültekintően járjunk el, alapozva arra, hogy a norma többrétegű. Fontosnak tartottuk, hogy feltárjuk a romániai magyar audiovizuális média szociokulturális hátterét; alaposabban vizsgáljuk azokat a nyelvi jelenségeket (például: kontaktusjelenségek), amelyek abból fakadnak, hogy az erdélyi köznyelv közvetlenebbül érintkezik a nyelvjárásokkal és a hivatalos nyelvvel. Törekedtünk arra, hogy leírjuk a romániai magyar nyelvű audiovizuális média nyelvhasználati sajátosságait. A példaanyag alapján elemzések születtek a kisebbségi magyar nyelvváltozatok nyelvi-kiejtési sajátosságairól, a rendszerszerűen előforduló toldaléktévesztések eseteiről, az idegen nyelvi hatásra terjedő analitikus szerkezetekről, a mondatszerkezeti sajátosságokról, a regionális köznyelvi és csoportnyelvi elemek előfordulásának gyakoriságáról és a fordítási eredetű nyelvhasználati sajátosságokról.

Úgy véltük, hogy a kötetbe rendezett kutatási dokumentáció az ajánlásoknál megelőbben tükrözi azt a szándékunkat, hogy munkánk célja a nyelvi tudatosság erősítése és a nyelvhasználat bátorítása. Ezért indítottunk sorozatot, amelynek egymást követő köteteiben az elkészült tanulmányokat a médiafigyelés szempontjából fontos téma köré rendszerezük: a romániai magyar nyelv szociolingvisztikai helyzete, a nyelvi norma kérdésköre, az anyanyelvi beszédkultúra a romániai magyar audiovizuális médiában.

A preskriptív szemlélet alapján megvalósuló román médiafigyeléssel ellentétben, nem a helytelen formák keresésére helyeztük a hangsúlyt, hanem a deskriptív szemléletnek megfelelően, a nyelvhasználatban érvényesülő tendenciákat, jelenségeket igyekeztünk feltárni. Az eddigi tanulmányok állapotokat mértek fel egy-egy időpontban, s ezek, mint ilyenek, látéletei a romániai magyar nyelvű média nyelvhasználatának. Öt év médiafigyelés után a következő, újabb módszertani kihívásokat felvető feladat a nyelvi jelenségek időbeni alakulásának nyomon követése.

Azt szeretnénk, ha médiafigyelési munkánk hasznosítható, alkalmazható dokumentációként alapja lehetne a médiában dolgozó szakemberekkel történő együtt gondolkodásra arról, hogy a rádiót hallgató, televíziót néző erdélyi magyar médiafogyasztó milyen nyelvi mintákat halljon, lásson.

BIBLIOGRÁFIA

- MAKSAY ÁGNES, 2012, Az erdélyi magyar média. In: *Határon túli magyar nyelvű médiák 2010/2011. Kutatási jelentések*. Apró István, szerk. Médiatudományi Intézet, Budapest, 11–37.
- PÉNTEK JÁNOS, 2001, *A nyelv ritkuló légköre. Szociolingvisztikai dolgozatok*. Komp-Press Kiadó–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár.
- Raport privind împlântarea în România a Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare. Capitolul: Mijloace de comunicare, 2010, <http://www.edrc.ro/docs/docs/carta/RAPORT-CARTA-tot-final-cu-coperta.pdf>
- Raport de monitorizarea a posturilor TV sub aspectul calității limbii române (octombrie-noiembrie 2011).
- RUSU-PĂSĂRIN, GABRIELA, 2008, Limbajul audiovizual între libertate și calitate. *Analele Universității din Craiova, Seria Științe filologice. Lingvistică*, Anul XXX, Nr. 1–2/2008, 247–251.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR, 1996, *A magyar nyelv stilsztikája*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- WACHA IMRE, 1999, *Szöveg és hangzása: cikkek, tanulmányok a beszédről*. Magyar Rádió Rt., Budapest.